

УДК 94(477)

О. Потіха

(Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя)

УЧАСТЬ УНДО У ПРОВЕДЕННІ ШКІЛЬНОГО ПЛЕБІСЦИТУ 1932 Р.

Громадська діяльність однієї з найвпливовіших політичних партій Західної України міжвоєнного періоду – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), – випливала з ідеологічно-організаційних засад партії, була спрямована на захист і розвиток національної освіти, культури, виховання національно свідомих членів суспільства і розцінювалася як доконечна умова його політичного визволення.

У першій половині 1930-х рр. УНДО прагнуло зберегти домінуючі позиції в товаристві „Рідна школа”, заснованому у 1881 р., як „Руське товариство педагогічне”, в 1926 р. перейменоване на Українське педагогічне товариство (УПТ) „Рідна школа”. На 1935 р. товариство нараховувало 37 філій та більше 80 тис. членів, а лідери або прихильники УНДО становили більшість у керівному складі повітових союзів та гуртків „Рідної школи”. Належали до УНДО або були його симпатиками голови товариства: І. Кокорудз (1927–1933), І. Галушинський (1933–1935), М. Заячківський (1935–1936), Д. Коренець (1936–1938).

В умовах панування в Західній Україні польських властей, українська мова зазнавала утисків з боку владних чинників, котрі прагнули ополячити українське населення, в першу чергу, шляхом колонізації українських навчальних закладів усіх типів. Щоби надати видимої законності акціям польської влади в освітній сфері, у 1932 р. на основі декрету президента Польщі уряд провів новий шкільний плебісцит (попередній відбувся у 1925 р.). Проте, і на цей раз шкільна й загальна адміністрація чинила перешкоди на шляху його проведення. Колонізація здійснювалася простим переведенням українських шкіл на польську мову викладання або через запровадження утравкізації.

За цих умов провід націонал-демократів звернувся до українського населення з проханням масово виступити на захист української школи. Партійці УНДО разом з представниками освітніх установ випрацювали програму дій, яка реалізовувалась на території краю і передбачала організацію протестаційних народних віч та зборів проти колонізації українських шкіл, залучення батьків до шкільних плебісцитів, виступи у польських законодавчих органах.

Про необхідність проведення шкільного плебісциту на Західній Україні свідчили такі факти: у Городенківському повіті на Станіславщині на 1932 р. було 56 шкіл, з яких 13 – українських, 34 – утравкістичних і 9 – польських. Тому місцеве населення під керівництвом УНДО та товариства „Рідна школа” підтримало проведення акції шкільного плебісциту з метою здійснення навчання українською мовою в польських та утравкістичних школах. Повітові народні комітети УНДО разом з місцевими гуртками „Рідної школи” створювали повітові плебісцитові комітети, які збирали матеріали про результати плебісциту: підраховували загальну кількість внесених декларацій; з'ясовували де і з яких причин не проводився плебісцит та повідомляли про перешкоди на шляху його здійснення.

Справа зловживань польської влади під час проведення шкільного плебісциту неодноразово піднімалася ундовськими депутатами у польському парламенті. Отримуючи численні скарги на місцеву владу та органи поліції, українські послі і сенатори подавали інтерпеляції (запити) до уряду, в яких наводили конкретні факти фальшування шкільних декларацій, а відтак – і результатів плебісциту, дорікали урядові за його бездіяльність і наполягали, щоби влада припинила зловживання під час організації та проведення плебісцитової акції. Однак інтерпеляції та внески Українського клубу залишилися поза увагою урядових чинників, діяльність яких була спрямована не на полегшення, а на утруднення і без того важких умов життя західноукраїнського населення. Хоч у 1932 р. батьки 400 тис. українських дітей зібрали 300 тис. декларацій (в тричі більше, ніж у 1925 р.) з вимогою навчання дітей у школах рідною мовою, але попри те, ще близько 500 українських шкіл були перетворені на польські або утравкістичні. У результаті на західноукраїнських землях майже на 20 % відбулося погіршення стану українського шкільництва.

Отже, виступаючи на захист українського шкільництва перед лицем владних чинників, націонал-демократи боролися проти національного гніту та асиміляції підростаючого покоління українських громадян з метою досягнення політичного визволення краю.